
Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı

Yard. Doç. Dr. Mehmet YÜCE

Uludağ Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet: Devletler kamu ihtiyaçlarının karşılanması üzere kendiliğinden ortaya çıkan siyasal kurumlardır. Klasik iktisatçılar devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesini onaylamamaktadırlar. Günümüzde devletlerin adalet, güvenlik, savunma ve dışişleri gibi geleneksel görevleri yanında sosyal ve iktisadi alanlarda da belirli rolleri olduğu ortadadır. Örneğin, devletler gelir dağılımının dengelenmesi, toplum refahının artırılması, bölgesel geri kalmışlığın ortadan kaldırılması ve diğer konularda çok etkin olabilmektedirler.

Bu makalede Türkiye’de toplumun refahının sağlanması ve gelir dağılımının dengelenmesi bakımından kamu geliri ve harcamaları politikaları incelenmiş ve bazı öneriler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir dağılımı, gelir dağılımı ve kamu geliri politikası, gelir dağılımı ve kamu harcamaları politikası, Türkiye’de gelir dağılımı

Giriş

Ekonomi biliminin temel amacı, kıt üretim unsurları optimum ve etkin bir biçimde kompoze ederek, maksimum ürünü sağlamaktır. Devlet, uyruklarına, kendi çabalarıyla gideremedikleri ihtiyaçlarını temin etmek bağlamında oluşan; onlara özgürlük ve hukuk ekseninde güven, istikrar ve

adalet sağlayan siyasal bir örgüttür. Bu siyasal örgütün rolü, kuşkusuz, sosyo-ekonomik yaşama mümkün olduğunca az müdahalede bulunmak; üretim faktörlerin, marjinal verimliliklerine göre piyasada oluşacak üretimden pay almalarını sağlamaktır (Sönmez, 1987; 48). Unutmamak gerekir ki, marjinal verimliliğe göre oluşacak gelir dağılımı, her ne kadar kaynak dağılımındaki etkinliği sağlamaya yetmekte ise de, fırsat eşitliğini tam olarak sağlayamadığından, servet, gelir ve iş kabiliyeti üzerinde bazı dengesizlikler oluşmaktadır. Zira, bir yandan kişilerin niteliklerinden kaynaklanan eşitsizlikler ayrıcalıklı ve haksız bazı gelir edinimlerine olanak sağlarken, diğer yandan da başlangıç noktasındaki gelir ve servet farklılıkları, piyasada, özgür bireylerce asla tasvip ve rıza gösterilemeyecek ve hür vicdanları derinden yaralayacak aşırılıkta ekonomik dengesizliklere neden olmaktadır. Bu dengesizliği, kanımca, bireylerin çalışma süreleri ve iş yetenekleriyle açıklamak pek tutarlı değildir. Çünkü, eşit olmayan koşullarda bulunan ve ilk hareket noktaları aynı olmayanları, görünüşte nispi serbest piyasa koşullarının çarklarına terk edip, sonra da “bitiş” çizgisine hangisinin daha evvel ulaşacağıının hesabını yapmak, hem rasyonel hem de gerçek dışıdır.

Hiç şüphesiz, bireyin geliri arttıkça onun son birimine atfettiği önem azalır (azalan verimler kanunu). Bu yüzden, gelirin marjinal faydası fakir tabakalar için zenginlere nispetle daha büyüktür. Asıl amaç, global tatmini arttırmaktır. Bunun için devlet, değişik etmenlerden kaynaklanan olumsuzlukları giderme ve zengin sosyal kesimlerden yoksul katmanlara, değişik araçlarla (doğrudan ya da dolaylı) gelir transferini gerçekleştirme rolünü üstlenir. Üretim faktörlerinin piyasadaki serbest rekabet koşullarını menfi yönde etkileyen olumsuzluklar, şüphesiz gelişmekte olan ülkelerde daha yaygındır. Bu nedenle devletin gelir dağılımını sağlama bağlamındaki rolü, söz konusu ülkeler için daha da önem kazanır. Türkiye’ye tarihi bir perspektif ile bakıldığında, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze; üretim sektörü yeterince gelişmediği, toplumdaki girişimciliğin çeşitli nedenlerle baskı altına alındığı, hızlı nüfus artışı baskısı yaşandığı, istihdam darlığından işsizliğin sürekli sorun teşkil ettiği ve çağdaş anlamda, siyasal istikrar sağlanamadığı görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye, ideolojik kutuplaşmadan tamamen kendini kurtaramamakta, geleneksel üretim kalıplarını kırıp çağdaş sanayi toplumunun bilgi ve becerisiyle mücehhez sosyo-ekonomik ivmeyi bir türlü gerçekleştirme-

mektedir. Dolayısıyla, devletin “yoksulluğa karşı savaş” açması, salt “muhtaç olanlara yardım yapmakla yetinmeyip aynı zamanda fakirliğin kökündeki sebepleri (Stiglitz, 1994: 420) bertaraf etme misyonuna soyunması pek mümkün olamamıştır.

Diğer taraftan, Türkiye’de iktidara gelen siyasi partilerin kendi tabanlarına verdikleri bir takım vaatleri yerine getirme çabaları sonucu sorumsuzca yaptıkları harcamalara, etkinlikten uzak, sırf popülizm uğruna yaptıkları harcamalar da eklenince, kamusal harcamaların hacmi oldukça artmıştır. Kamu harcamalarının finansmanında ise, yine, politik amaçlarla sağlıklı olmayan popülist gelir arayışları sonucu, vergileme yerine borçlanmanın ikame edilmesi, kamu kesimi finansman açığına neden olmuş ve bu açık giderek büyümüş, kapanması imkansızlaşmıştır. Pek doğaldır ki, kamusal bütçelerin borçlanmalarla finanse edilir olması, çok geçmeden bütçelerin mahiyetinin değişmesine ve gerekli kamu gelirlerinin yalnız borç servislerine tahsisini gerektirmiştir. Şüphesiz bu, bütçe açıklarının giderek büyümesine ve ekonomik buhranlara neden olmuştur. İzlenen bu politikaların doğal bir sonucu olarak, enflasyon, istikrarsızlık, işsizlik, eksi büyüme, gelir dağılımındaki kötüleşme, nüfus artışı, bölgeler arası göç, vb. bir takım sorunlar doğmuş ve neticede siyasal iktidarlar birtakım “istikrar arayışları”na yönelmiştir. 1958 ve 1970 devalüasyonu, 24 Ocak (1980), 5 Nisan (1994), 1999 İMF ile stand-by anlaşması, 22 Kasım (2000) “Ekonomik Paket’in yürürlüğe sokulmak istenmesi, en son olarak da, Devlet Bakanı Kemal Derviş tarafından 14 Nisan 2001 Cumartesi günü kamuoyuna açıklanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” hep bu istikrar kaygılarının ürünü ve ülkenin içine düştüğü kötü ve oldukça vahim durumdan çıkma çabalarının umutsuz göstergeleridir. Ancak, şimdiye dek uygulanan istikrar programlarının hemen hemen hiçbirinde sosyal adaleti sağlamaya yönelik bir düzenleme yer almadığı gibi programın maliyeti de sürekli olarak toplumsal fedakârlığa katlanan geniş ve yoksul kesime yüklenmiştir. Böylece, zaten mevcut olan gelir dağılımı bozukluğu adeta uçuruma dönüşmüş, azınlıkta kalan bir kesim -özellikle devlete borç verip astronomik tutarda faiz geliri elde edenler- gelişmiş ülkelerde bile emsali görülmeyen şatafatlı bir hayat sürdürürken, çoğunlukta kalan nüfusun büyük bir kesimi ise, yoksulluk sınırı altında yaşam savaşı sürdürür hale düşmüştür.

Bu çalışmada, rakamsal verilerden hareketle, kamusal bütçe finansmanını borçlanma yoluyla gerçekleştirmeye çalışarak mevcudu bugün harcayan, gelecekteki gerçek gelirini öne alarak borç servislerinde kullanan, her bir fabrika ve işyeri kapandıkça çığ gibi büyüyen işsizler ordusuna yenileri eklenen, kör total uygulanmaya çalışılan ekonomi ve maliye politikalarıyla her geçen gün gelirleri azalan ve bölüşümü de günden güne bozulan yozlaşma dile getirilmekte; mevcut kamusal gelir ve harcama politikalarının gelir dağılımını dengelemeye yetmediği ve sosyal refah ekonomisini tesiste yetersiz kaldığı vurgulamaya çalışılmaktadır.

Milli Gelir ve Dağılımı

Gelir, ekonomik faktörlerin belli bir dönemde üretim sürecine katılmaları sonucu yaratılan katma değerden her bireyin parasal olarak aldığı paya denir. Bir ülkede, global olarak bir yılda yaratılan mal ve hizmet toplamının akımsal ifadesi de *Gayri Safi Milli Gelir*'i verir. Bundan girdi ve amortismanların düşülmesi sonucu ulaşılan nihai veri, *Safi Milli Geli* veya *Safi Milli Hasıla*'dır.

Ekonomi biliminin uğraşısı, *milli hasıla* yaratmak ve bunu devamlı bir şekilde artırmaktır. Pek doğaldır ki, *milli hasıla* ya da *gelirin* yaratılması kadar, yaratılan bu hasılanın *dolaşımı*, *bölüşümü* ve *tüketimi* konuları da önemlidir ve bunlar da ekonomi biliminin asıl uğraşı alanına girer. Diğer bir ifadeyle, pastanın olabildiğince hızlı büyütülmesi toplumsal refah sorununun belki en belirleyici ama sadece bir yönü olup, pastanın nasıl paylaşıldığı, teknik deyimle gelir dağılımı eşitsizliğinin düzeyi ve bunun bir sonucu olarak yoksulluğun boyutu, toplam refahın düzeyi kadar önemli bir sorundur.

Milli gelirin sürekli artırılması ve bunun toplumu oluşturan sosyal katmanlar, değişik bölgeler ve sektörler arasında adilane bölüşümü, o ülke toplumunun sıhhat derecesinin, bireylerin gelecekle ilgili iyi ya da kötü beklentilerinin, alınabilecek kolektif kararların etkinliğinin, o toplumun içerisinde yaşadığı veya yaşayacağı bazı sosyal, siyasal, ekonomik ve psikosomatik sorunların boyutlarının da işaretidir. Çünkü, milli gelirin paylaşımında gözlemlenebilir şaşırtıcı (*spectaculaire*) çarpıklık ve hür vicdanları parçalayan aşırı dengesizlik, yakın gelecekte ülkenin karşı karşıya kalacağı birçok istikrarsızlığın ve büyük çaplı sosyo-ekonomik çalkantıların (*perturbations*) yalın habercisidirler.

Gelirin paylaşımı, kendisine bazı temel işlevler atfedilen devletin saptayıp uyguladığı gerçekçi ekonomi ve maliye politikaları ile sağlanır. Diğer bir deyişle, devlet, gelir dağılımındaki adaletsizliği, yürürlüğe koyduğu ekonomi, vergi, bütçe ve harcama politikaları ile gidermeye çalışır; ve buna dönük etkin ve tutarlı önlemleri alır. Gelir dağılımı kısa, orta ve uzun dönemde ekonomik konjonktür, büyüme, yapısal ve kurumsal değişimler ile karşılıklı ilişki içindedir. Belirli bir zaman kesitinde emek, sermaye, rant gibi üretim faktörlerinin kullanım miktarları ve fiyatları, bu faktörlerin sahipliğinin bireyler arasındaki dağılımına bağlı olarak, söz konusu zaman kesitinde gerçekleşen toplam üretimi çoğunlukla piyasalar, kısmen de piyasa dışı mekanizmalarla hane halkları / bireyler arasında dağıtır. Demek ki, zaman sürecinde nihai gelir dağılımı, ekonomik konjonktüre, üretim faktörlerinin dağılımına ve nispi fiyatlarında meydana gelen değişimlere, devletin vergi ve transfer politikalarına göre farklılıklar gösterecektir (*TUSİAD, 20001:17*). Zira, Samuels ve Kelsey’in deyişle, “gelir dağılımının toplumsal fabrikanın bütününe bir sonucu”dur (*Samuels and Kalsey, 1991: 135*).

Bu başlık altında öncelikle, dünya genelindeki gelir dağılımına göz atılacak, arkasında Türkiye’deki gelir dağılımındaki adaletsizliğin boyutu ortaya konulacaktır. Türkiye’deki gelir dağılımını geçmişten günümüze incelerken, şu kaynaklardan yararlanılmaktadır: 1) DPT Sosyal Planlama Dairesi’nce 1973 yılında yayımlanan, meslekler itibariyle yapılan çalışma; 2) AC Nielsen Zet adlı araştırma şirketince 1999 başında neşrolunan ve ailelerin yılda dolar cinsinden yaptıkları harcamaları esas alan inceleme; 3) IBRD, WWorld Development Report, 1997, 4) Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün Nisan 1999’da yayımladığı Ekonomik Göstergeler’den hareketle, kentlerde ve kırsal alanlarda yaşayanların yedi yıl öncesine göre durumlarını yansıtan veriler; 5) Dünya Bankasının 2000 Prag toplantısında açıklanan istatistikler; 6) DİE tarafından en son yapılan 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları. Birleşmiş Milletler’in (UN) 1999 yılı İnsani Gelişme Raporu’na (HDR) göre, 1997 yılı itibariyle dünya nüfusunun en zengin ülkelerde yaşayan ve yüksek gelir grubuna giren %20’sinin dünya gelirinden aldığı pay %86 iken, en yoksul ülkelerde yaşayan ve düşük gelir grubuna giren %20’nin aldığı pay yalnızca %1’dir. Ayrıca bu en tepedeki %20, dünyadaki toplam ihracaatın %82’sini gerçekleştirmekte, doğrudan yabancı yatırımla-

rın %68'ini almaktadır. En alttaki %20'nin ise, her bir sektörden aldığı pay yaklaşık %1'dir. Yine aynı rapora göre, en zengin %20 ile en yoksul %20 arasındaki gelir farkı, 1960'ta 30'da 1 iken, 1997'de 74'te 1'e çıkmıştır. Dünyanın en zengin 200 kişisi servetlerini son 4 yılda ikiye katlayarak toplam 1 trilyon dolara çıkarmışlardır. Öte yandan, dünyada 80'den fazla ülke on yıl öncesine göre daha yoksul bir durumda bulunmaktadır. Bugün dünyanın en zengin 200 kişisinin servetleri toplamının, dünya nüfusunun en yoksul %41'inin (dünya nüfusunun 6 milyar dolayında olduğu düşünüldüğünde, bu oran yaklaşık 2.5 milyar kişiye karşılık gelmektedir) sahip olduğu gelirden daha fazla olduğu belirtilmektedir (*UNDP, 1999:2, 3*).

Yine Dünya Bankası raporlarına göre, 1980 yılında başında kişi başına gelir ortalaması, gelişmiş ülkelerde 7.000 Amerikan Doları dolayındadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu rakam (bunlar daha çok Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri gibi belirli ölçüde gelişmiş ülkelerdir, çok yoksullara dahil değildir) 1.800 Amerikan doları dolayındadır. 1990'lara geldiğimizde, gelişmişler için rakam 23.000 doları geçmekte, diğerlerinde ise 2.500 dolar dolayında kalmaktadır (*Şayian, 1997: 407*).

Diğer taraftan, gelir dağılımı bozukluğunun bir nedeni de küreselleşme olgusu ile açıklanabilir. Zira, küreselleşmenin nimeti olan ticaret ve yatırımların büyük çoğunluğu sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleşmekte ve dünya ihracatının üçte birine küresel şirketlerin hakim olduğu görülmektedir. Dünyanın en büyük 100 ekonomisi içerisinde 51 tanesini şirketler oluşturmaktadır. 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların %80'inin yalnızca 20 ülkeye yönelmiş olduğu ve bu ülkeler arasında Çin'in büyük bir pay elde ettiği dikkat çekmektedir. Böylece, ekonomik küreselleşme sürecinin yarattığı kazançların ve kayıpların bölgesel bloklar, ülkeler, şirketler ve bireyler arasında paylaşımı adaletli gerçekleşmediği aşikârdır (*DPT, 2000:5*). Fransa Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nce yapılan bir çalışmaya göre, önümüzdeki on yıl içerisinde GATT Uruguay Round Anlaşması dolayısıyla getirilen serbestleşmenin, dünya ticaretini %10 artırırken, gelirden 260 milyar dolarlık bir artış yaratacağı beklenmektedir. Bunun 80 milyar dolarının Japonya'ya, 70 milyar dolarının AB'ye, 75 milyar

dolarının da ABD’ye düşeceği öngörülmektedir. Yani 260 milyar doların 225 milyar doları Merkez’in üç ayağı tarafından paylaşılacaktır. Dünya nüfusunun %84.5’ine sahip çevre ülkelerine ise, yalnızca 35 milyar dolar kalacaktır (*Kazgan, 1994: 72*),

Küreselleşme süreci bir taraftan gelir dağılımının gelişmiş ülkeler lehine yeniden düzenlenmesine yol açarken, diğer taraftan bu ülkelerin kendi aralarındaki ve içlerindeki gelir dağılımının da bozulmasına neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik Avrupa ile Amerika arasında ABD yararına arttığı gibi, gelişmiş ülkelerin ve ABD’nin kendi içerisinde de artmaktadır. 1977-1992 yılları arasında ABD’de en zengin %20’nin geliri %28 arttığı halde, en yoksul %20’nin gelirinin aynı dönemde %17 oranında gerilediği görülmektedir. Yine söz konusu dönemde, en zengin %1’in gelirinin %91 oranında arttığına dikkat çekilmektedir. Nitekim, gelir dağılımındaki kutuplaşmanın ABD’de, 1920’li yılların sonundaki Büyük Depresyon döneminin boyutlarına vardığı kabul edilmektedir (*Arslan ve Toprak, 1997:441*). Bu açıdan bakıldığında, küreselleşmenin yarı boş/yarı dolu şişe yaklaşımını andırdığı belirtilmektedir. Yoksullar açısından bakıldığında şişe yarı boş, zenginler açısından bakıldığında ise, şişe yarı dolu gözükmektedir. Ancak, zenginler şişenin yarısını, yoksulların şişesini boşaltarak doldurmaktadır. Bu bakımdan, dünyada küreselleşme diye “sıfır toplamlı bir oyun” oynandığı ileri sürülmektedir (*Kazgan, 1999:351*).

Şimdi, Türkiye’deki gelir dağılımını yukarıda sayılan araştırmalar ışığında tablolara dökelim.

Tablo: 1
Türkiye’de Hanehalkı Gelirinin %20’lik Dilimlere Göre Dağılımı

Hane Halkı	Hane Halkı Kümülatif	1987		1994	
		%Pay	Kümülatif	%Pay	Kümülatif
1. %20	20	5,24	5,24	4,86	4,86
2. %20	40	9,61	14,84	8,63	13,49
3. %20	60	14,06	28,91	13,61	26,10
4. %20	80	21,15	50,06	19,03	45,13
5. %20	100	49,94	100,00	54,88	100,00
Gini Katsayısı		0,437		0,492	

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, D.İ.E, Ankara, 1997.

Gerek ülkeler arasında karşılaştırma yapmak gerekse bir ülkenin gelir dağılımındaki dengesizliğinin zaman içindeki seyrini izlemek için Gini, kendi adıyla anılan bir katsayı kullanmıştır. Bir ülkede gelir dağılımındaki adaletsizlik ne kadar fazlaysa Gini katsayısı o kadar büyüktür. Bu katsayı sifıra yaklaştıkça, gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaldığı anlamı ortaya çıkar. Bu bağlamda, 1987'den 1994 yılına çıkarken Gini katsayısı yükselmiş olup, bu da ülkemizdeki gelir dağılımının bozulduğunu işaret eder ki, bu 2000 yılı için 0,52'dir.

Tablo: 2
Çeşitli Ülkelerde Gelir Dağılımı

Ülkeler	Yıl	En Yüksek %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Yüksek %20	Gini Endeksi
Belçika	1978-79	7,9	13,7	18,6	23,8	36,0	33,9
İngiltere	1988	4,6	10,0	16,8	24,3	44,3	-
Danimarka	1981	5,4	12,0	18,4	25,6	38,6	-
Fransa	1989	5,6	11,8	17,2	23,5	41,9	-
Almanya	1988	7,0	11,8	17,1	23,9	40,3	-
Hindistan	1992	8,5	12,1	15,8	21,1	42,6	-
İtalya	1986	6,8	12,0	16,7	23,5	41,0	-
Hollanda	1988	8,2	13,1	18,1	23,7	36,9	-
İspanya	1988	8,3	13,7	18,1	23,4	36,6	-
ABD	1985	4,7	11,0	17,4	25,0	41,9	-
Türkiye	1994	4,9	8,6	12,7	19,0	54,9	0,49

Kaynak: The World Bank (1997), World Development Repots, 1979-1997

Tablo: 3
Faktörlere Göre Gelir Dağılımı (%)

GELİR TÜRLERİ	1987			1994		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
Maaş, Ücret, Yevmiye Geliri	24,07	29,82	15,72	28,32	31,94	20,32
Toplama Mütessesb Gelirleri	51,45	38,26	70,58	42,37	33,27	62,52
Tarım	22,83	2,73	51,99	16,66	2,57	47,84
Ticaret	13,08	15,72	9,25	14,38	16,85	8,91
Hizmet	7,30	8,44	5,64	5,18	6,05	3,27
Tarımdışı Üretim	8,24	11,37	3,70	6,15	7,81	2,50
Gayrimenkul	11,84	15,90	5,96	11,59	13,87	6,54
Menkul Kıymetler	1,82	2,81	0,39	7,68	10,62	1,17
Karşılıksız Gelir	10,82	13,20	7,36	10,04	10,30	9,45
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak: DPT ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüderi Enstitüsü'nün ortaklaşa 1968 yılında gerçekleştirdikleri, Türkiye'nin Nüfus Yapısı ve Sorunları adlı çalışma ile DIE İstatistiklerinden (1987, 1994 Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi) yararlanarak tarafımızdan hazırlanmıştır

Tablo: 4
Hane Halklarındaki Yıllık Harcama (000)

Aile Grupları	Kişi Adedi	Harcama (\$)	T. Nüfusa Oranı
1. En zengin	2,790	62,75	4,5
2. İyi halli	6,38ü	27,25	10,3
3. Orta halli	10,478	9,35	16,9
4. Düşük gelirlili	8,556	7,65	13,8
5. Fakir	22,692	4,95	36,7
6. Çok Fakir	11,036	3,20	17,8
Toplam	62,938	66.015.430	100,0

Kaynak: DİE, 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları ile AC Nielsen Zet Adlı Araştırma Şirketince 1999 başında neşrolunan raporu dikkate alınarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo: 5
Kent ve Kırsal Kesimde Gelir Dağılımı (%)

Hane Halkı	1987			1994		
	Türkiye	Kent	Kırsal	Türkiye	Kent	Kırsal
İlk %20	5,24	5,43	5,21	4,86	4,83	5,57
İkinci %20	9,61	9,33	10,03	8,63	8,19	10,14
Üçüncü %20	14,06	13,60	14,98	12,61	11,87	14,80
Dördüncü %20	21,15	20,71	21,97	19,03	17,90	21,79
Beşinci %20	49,94	50,93	47,81	54,87	57,21	47,70
Gini Katsayısı	0,437	0,444	0,417	0,492	0,515	0,414

Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, D.İ.E., Ankara, 1997.

Yukarıdaki tablolardan yararlanarak, Türkiye’nin içinde bulunduğu gelir dağılımı hakkında şunları söyleyebiliriz

• ‘DİE tarafından, 18.264 kentsel ve 7.992 kırsal kesimde örnek hane halkı olmak üzere toplam 26.256 hanehalkı takip edilerek 1994 yılında yapılan araştırma sonucu ortaya çıkan acı gerçek şudur: 1987 yılında en zengin %20’lik grubunun toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay %49,94 iken, bu oran 1994’de %54,8’e çıkmıştır. En düşük gelirlili %20’lik grubunun payı ise, %5,24’de %4,86’ya, alt ve orta gelir düzeyindeki %60’lık hanehalkı grubunu aldığı pay %28,91’den %26,1’e inmiştir. Buna göre, ülkedeki alt ve orta gelir düzeyindeki %60’lık hanehalkı grubu dikkate alındığında, gelir dağılımındaki çarpıklığın boyutları daha net görülmekte, yoksullaşma sürecinin alt ve orta gelir grubunu oluşturan kesimlerde hızlandığı ortaya çıkarmaktadır (DPT, 2001:18). Diğer bir ifadeyle zenginler daha zenginleşirken, fakirler daha fakirleşmiştir. En acı gerçek de, en zengin %20’lik grubun gelirden aldığı pay geri kalan %80’lik grubun toplam ge-

lirinden fazla olmasıdır. Gelir eşitsizliğinin en önemli göstergesi olan Gini katsayısı 1987’de 0,43 iken 1994 yılında 0,49’a yükselerek, gelir dağılımındaki bozukluğun 1987’den 1994’e doğru daha kötüye gittiğini istatistiksel olarak ortaya koymaktadır.

- Türkiye’de yaratılan toplam gelir içinde en yüksek paya sahip olan faktör müteşebbis geliri (gerek 1987 gerekse 1994 yılında) olup, bunu maaş-ücretli geliri izlemektedir. Ancak, 1987’de müteşebbis gelirin toplam gelir içindeki payı, maaş -ücret gelirlerinin yaklaşık 2 katı iken 1994’te 1,5 kata inmiştir. 1987’den 1994’e gelindiğinde maaş-ücret gelirin payı %24’ten %28’e yükselmiş, buna karşın müteşebbis geliri ise 51’den %42’ye gerilemiştir. Hizmet ve tarım dışı üretim sektörlerinin payı ise yaklaşık 2 puan azalmıştır. Gayrimenkul ve karşılıksız transfer gelirlerinin payı hemen hemen aynı kalırken, menkul kıymet gelirlerinin payı %1’den %7’ye çıkararak önemli bir artış göstermiştir.

- 1987 ile 1994 yılı sonuçları karşılaştırıldığında kentsel kesimdeki gelir eşitliği Türkiye geneline göre daha fazla artmıştır. Nitekim, Gini katsayısı 1987 yılında 0,444 iken 1994 yılında 0,515’e yükselerek gelir dağılımındaki adaletsizliği göstermektedir. Buna karşın, kırsal yerlerdeki gelir eşitliğinde kısmen de olsa bir düzelme görülmektedir. Zira, Gini katsayısı 1987 yılında 0,417 iken 1994 yılında 0,414’e inerek küçük bir düşüş göstermiştir. Ancak bu duruma bakarak kırsal kesimde gelirin daha adaletli dağıldığı sonucuna varmak pek gerçekçi olmayacağı kanısındayım. Zira, gelir dağılımının kent-kır ayrımının da adaletsiz olduğu ve sadece kırsal kesimin aldığı düşük payın kendi içinde biraz daha adaletli olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Gelir dağılımı anketleri sonuçlarına bakıldığında, kentsel yerlerde yaşayan hanelerin toplam nüfus içindeki payı %56,2 iken toplam gelirin %68,9 aldıkları görülmektedir. Buna mukabil kırsal kesim toplam nüfus içindeki payı %43,8’i oluştururken toplam gelirden aldığı pay ise %31,1’dir. Böylece kırsal kesim kendi düşük gelirini biraz daha adaletli paylaşmaktadır (*DPT, 2001:18*).

- Tarım sektöründe, çok küçük bir iyileşmeye bakarak, gelir dağılımının daha müstakar (istikrarlı - stationnaire) ve adil olduğu sanılabilir. Kanımızca, bu aldatıcıdır. Zira, adeta üvey evlat muamelesi gören tarımın giderek fakirleşmesi sonucu, bu kesimdekiler, yoksullukta eşitleşmektedirler. Bu fakirleşmede, hükümetlerin son yıllarda tarıma yönelik olarak izlediği politikaların, IMF telkinlerinin, enflasyon

oranları altında belirlenen destekleme alımlarının, bazı tarımsal ürünlerin destekleme fiyat haricine çıkarılmasının, kentlerin “cazibe merkezi” biçiminde algılanmasının ve bu nedenle kırsal alanlardan buralara sürekli göç olgusunun kaçınılmazlığının, şüphesiz büyük rolü vardır

• Geçmişte dengeli ve adil olan durum son yıllarda ortadan kalkmış, nüfusun %4.5 gibi küçük bir azınlığını oluşturan aile grubu, yılda 62.750 \$ gibi göz kamaştırıcı bir harcama gamında yaşam sürerken, “Fakir ve çok fakir aileler”den oluşan yaklaşık %55’lik kısmı, yılda 3.000 - 4.000 \$ ile geçinme mücadelesi vermektedirler.

• Tablolara incelendiğinde,

- Fonksiyonel gelir dağılımının emek,

- Sektörel gelir dağılımının tarım,

- Bölgesel gelir dağılımının tarım bölgeleri,

- Kişisel gelir dağılımının alt gelir grupları aleyhine bozulduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

• Yine AC Nielsen - Zet şirketinin verilerine göre, toplumun %54.5’lik kısmı fakirlik sınırının altında yaşamakta, “en zenginler”le bunlar arasındaki gelir uçurumu 20 kata ulaşmaktadır. Bu adaletsizlik, gelişmekte geri kalmış yörelerimizde daha da çarpık olup, gelirin tamamına yakın bölümü birkaç aile tarafından kontrol edilmektedir. Nitekim nüfusun %1’lik dilimi, ulusal gelirin %17’sine hakim bulunmaktadır. Bu oran İstanbul’da %30’a ulaşmaktadır. Türkiye’nin çeyrek nüfusuna sahip bu kentteki ailelerin %1’inin aylık geliri, neredeyse 11.000 dolara ulaşmaktadır; oysa en yoksul %1’lik gelir grubundakiler ise ayda yalnız 127 dolar almaktadır. Şubat 2001 devalüasyonu bu miktarın daha da komikleşmiş olduğu bir gerçektir.

Gelir Dağılımındaki Adaletin Sağlanmasına Yönelik Gelir ve Harcama Politikaları

Piyasa mekanizmasının otomatik olarak oluşturduğu gelir ve servet dağılımındaki gayri adil yapının düzeltilmesi, günümüzde bütün devletlerin ortak bir sorunu haline gelmiştir. Dünyada, ülkeler içindeki gelir dağılımı eşitsizliğinin yanı sıra, ülkeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği de artmaya devam etmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Beşeri Gelişme Raporu’na göre, 1990’ların sonunda dünya nüfusunun en zengin ülkelerinde yaşayan %20’lik bölümü dünya hasılasının %86’sı-

na, en alt dilimdeki %20'si de %11'ine sahip bulunmaktadır. Gerçekten, dünya genelinde teknolojik gelişmenin de etkisiyle ekonomik gelişme sürerken, diğer taraftan yoksulluk sorunu giderek daha ciddi boyutlar kazanmaktadır. Dünyada günde 2 doların altında gelirle yaşayanların sayısı 3 milyarı bulmaktadır. Bu durum 21. yüzyılın başlangıcı olan 2000 yılında da değişmemiş ve genelde en yoksul ülkelerin konumunda bir iyileşme olmamıştır. Bu yüzden, uluslararası gelir dağılımındaki adaletsizlik birtakım kaygılara neden olmakta ve bunun düzeltilmesi gerektiği konusu, beynelmilel kurum ve kuruluşlarda sıkça ifade edilmektedir. Kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu bir ortamda gelir dağılımı da çok adaletsiz ise, orada endüstriyel gelişme de kuşkusuz sınırlı kalır. İnsan gücünün çağın üretim gereklerini karşılayabilecek düzeyde eğitim ve sağlık olanaklarına sahip olması, bireyin niteliğini, dolayısıyla gelirini artırır. Geliri çok düşük düzeyde olan ailelerde beslenme ve sağlık koşulları, ailenin çocuğa verebileceği eğitim imkânının sınırlılığı, piyasaya nitelikli olmayan işgücünün arzı demektir. Bu da, çağımızda en çok ihtiyaç duyulan beşeri sermayenin hebasıdır. Diğer taraftan niteliksiz işgücünün milli gelirden alacağı pay da düşük olacağından, bu durum gelir dağılımındaki çarpıklığı daha da artıracaktır. Böylece, “gelir dağılımı bozukluğu- niteliksiz işgücü- gelir dağılımı bozukluğu” kısır döngüsü oluşturur. Bu, sosyo-ekonomik yaşam için patlamaya hazır bir bomba ile eşdeğerdir (*Kazgan, 1991: 2 -3*).

Devletin temel fonksiyonu, düşük gelirlilere daha az yük getirmek, gelir dağılımındaki uçurumları törpüleyerek yatay ve dikey adaleti sağlayacak bir gelir politikasını uygulamaya koymak, düşük gelirli gruplara yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerini ön plana çıkaracak bir harcama politikası izlemektir. Yani vergi ve harcama politikalarına işlerlik kazandırmak, düşük gelir düzeyinde olan sınıfların bütçelerini doğrudan ya da dolaylı yoldan düzeltmektir.

Gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek üzere, devletin elinde, iki etkin mali araç bulunmaktadır: Kamu harcamaları ve vergiler. Bir taraftan devlet, bazı mal ve hizmetleri düşük gelirlilere parasız olarak veya çok düşük bedellerle, maliyetlerinin altında sunarak veya bir üretim faktörü karşılığı olmaksızın transfer harcamaları yoluyla, diğer taraftan, yüksek gelir elde edenlerden artan oranlı tarifelerle sağlanan vergiyi, yine transfer harcamaları-

ları yoluyla düşük gelir gruplarına aktararak, piyasanın sağlayamadığı adil gelir dağılımını gerçekleştirmeye çalışması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, demokrasi eğitimsiz, niteliksiz, varlıksız büyük bir kitleyle, bunların tümüne sahip bir azınlığın üstünde yeşeren bir rejim olmayıp; aksine, yukarıda sayılan nitelikleri taşıyan geniş bir orta sınıfın varlığıyla gelişir.

Bu çalışmada, kişisel gelir dağılımı baz alınarak, gelir dağılımını bozucu etkenlerden sadece Türkiye’de izlenen vergi politikaları ve yapılan sağlık ile eğitim harcamalarının gelir dağılımının eşitsizliğinde oynadıkları rol vurgulanacaktır.

Gelir Dağılımındaki Adaleti Sağlama Aracı Olarak Vergi Politikaları

Gelirin yeniden dağılımını sağlayan araçlardan biri de vergi politikalarıdır. Zira, verginin sosyal amacı, gider politikası önlemleriyle yeterli düzeyde gerçekleştirilemeyen gelir ve servetin ekonomik yönden güçsüz olanların lehine, politik olarak istenilen düzeyde dağıtılmasını sağlamaktır (*Neumark, 1975:21*), İzlenen vergi politikaları, vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmadığı, vergi oranı, vergilerin niteliği (dolaylı-dolaysız), vergi denetiminin dozajı ve yansıtılma olanaklarının varlığına bağlı olup, tüm bunlar gelirin yeniden dağılımı üzerinde etkilidir. Vergi, kamu giderlerini karşılamak ve/veya sosyo-ekonomik yaşamın gerektirdiği önlemleri almak üzere, mali gücü olanlardan, onların bu güçleriyle orantılı, zorunlu, karşılıksız ve nihai olarak yapılan ödemelerdir. Kamusal mal ve hizmetlerin finansmanında, bunlardan yararlananlara paylaştırılan bir vergi adalete uygun düşecektir. Uyulması gereken norm, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 73. maddesinde “mali güç” olarak belirtilmiş olup, bunun anlamı; gerek yeni vergilerin ihdasında (konulmasında) ve gerekse mevcutlarda değişiklik yapılırken, kişilerin mali güçleri kavranarak vergilerin bu güç üzerine oturtulmasıdır. Şüphesiz, bir vergi, mali güce uygunluğu ölçüsünde adaletlidir ve maliye politikasının sosyal amacına da uygundur.

Ülkedeki vergi yükünün hangi gelir grupları tarafından paylaşılacağı sorununun, ödeme gücü ilkesi çerçevesinde çözümlenmeye çalışılması en rasyonel ve adil yoldur. Bilindiği gibi, herkesin iktidarıyla orantılı vergi ödemesi anlamına gelen *ödeme gücü ilkesinin* gelir, servet ve harcama olmak üzere üç temel göstergesi vardır. Bu bağlamda, “gelir, servet ve har-

cama üzerinden alınan vergiler” şeklinde yapılan sınıflandırma en yaygın olanıdır. Hangi tür vergilere daha fazla ağırlık verileceği, ekonomik yapı, siyasi ve iktisadi sistemin niteliği, iktidarların felsefeleri, baskı gruplarının etkinlik ve eğilimleri vb. farklı etmenlere bağlı olarak değişmektedir. Bununla birlikte, ödeme gücüne ulaşmada kullanılan araçlar olarak kabul edilen “en az geçim indirimi, artan oranlılık, ayırma ilkesi” gibi müesseseleri bünyesinde taşıyan gelir vergisi, çağımızın en verimli, adil ve yaygın vergisi olarak kabul edilmektedir. Harcama vergileri, yeterince şahsileştirilemediği için, adil olmayan vergiler kategorisinde yer alırken; servet vergileri, mali amaçtan ziyade sosyal amaçlarla konulduğundan, toplam vergi gelirleri içinde önemli bir yer tutmamaktadır.

Bununla beraber gelir, servet veya harcamanın sadece vergiye konu olmasıyla adaletin sağlanması, kuşkusuz beklenemez. Önemli olan, verginin, kişilerin gerçek ödeme güçlerini ortaya çıkaracak şekilde gelir, servet veya harcama üzerine inşasıdır. Bu ise, farklı ödeme gücü olanların farklı vergi yüküyle karşı karşıya kalmaları (dikey adalet), aynı ödeme gücün-dekilerin de aynı vergi yüküne tabi kılınmalarıyla (yatay adalet) mümkün olur. Vergi yükünün, o verginin istisna, muafiyet, indirim, matrah ve tarife yapısına bağlı olduğu düşünüldüğünde, bu unsurların vergi adaletine ulaşmada çok önemli bir yerinin olduğu görülür. Burada, mevcut unsurların mükellefin vergi ödeyebilme gücünü ortaya çıkarabilecek şekilde (örneğin en az geçim indirimi, ayırma ilkesi vb.) düzenlenmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla, ödeme gücü dikkate alınmadan uygulanacak bir vergi sistemi, hiç şüphesiz gelir dağılımını bozar. Türkiye’de, ödeme gücü kriterine göre yatay ve dikey adaleti sağlayıcı bir vergi sisteminin uygulanmasına engel teşkil eden iki önemli faktör: enflasyon ve vergi sisteminin yapısıdır.

Enflasyon ile Vergi Yükü Arasındaki İlişki

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli ve önemli bir ölçüde yükselmesi şeklinde kendini gösteren enflasyonun vergi gelirlerini artırma yanında, gelir dağılımındaki bozucu etkisinin varlığı da kuşkusuzdur. Başta Milton Friedman olmak üzere, birçok iktisatçının gizli bir vergileme yöntemi olarak gördüğü enflasyon, devlete gelir sağlama aracı olarak maliye politikalarında yer almakla birlikte, aynı zamanda bir vergi yükü dağılımı aracı işlevini görmektedir (*Pamak, 1378:120*).

Vergi yükü, enflasyon dönemlerinde düşük ve orta gelir grupları üzerinde daha yoğunluk kazanmakta ve onları olumsuz yönde etkilemektedir. Zira, enflasyon nedeniyle düşük ve orta gelirli grupların nominal gelirleri daha üst seviyedeki dilimlere girmekte, böylece bu grupların reel gelirlerinde artış olmayıp aksine azaldığı halde, nominal artış nedeniyle cari gelir seviyesindeki toplam vergi oranları artmakta ve sonuçta, vergi yükleri daha da ağırlaşmaktadır (Öner, 1994:988). Nitekim, Türkiye’de yıllardır yaşanan enflasyonun yarattığı olumsuzluk nedeniyle, vergi yükünün düşük gelir grupları üzerinde kaldığı yadsınmaz bir gerçektir. Fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi durumunda, gelirleri bu fiyatlardan daha düşük bir hızla artan düşük gelirli grupların reel gelirlerinin azalmasına mukabil, enflasyona göre kendilerini çeşitli araçlarla donatan yüksek gelir grupları enflasyondan olumlu yönde etkilenmekte, dolayısıyla reel olarak kazançlı çıkabilmektedirler. Fert başına milli gelirin aynı dönem içinde değişmediği varsayılırsa, enflasyon, gelirleri fiyatlardaki artıştan daha yavaş artanlardan daha hızlı artanlara doğru gelir aktarmaktadır.

Enflasyon, mal piyasasında, sadece parasal satın alma gücünü reel satın alma gücüne dönüştüren bir faktör olarak değil; eş zamanlı olarak faktör piyasasında da, faktör fiyatlarını ve özellikle faiz haddini etkileyerek, bireyler arası servet kaymalarına ve gelirin değişik dönemlerde yeniden dağılımına da yol açar.

Türkiye’de gelir vergilerinin tahsilat sistemi yatay ve dikey adaletin sağlanmasına imkân vermemektedir. Vergileri kaynaktan kesilen (yani stopaj yoluyla vergilenen) ücretliler, enflasyonun yarattığı şişkinlik dolayısıyla yasalarla öngörülenden daha ağır vergi yüküne maruz kalırken, gelirini bir sene sonra beyan edip vergisini üç taksitte ödeyen beyannameli mükellefler ise, enflasyonun yarattığı erozyon nedeniyle, yasalarla öngörülenden daha az vergi yüküne maruz kalmaktadırlar. Bunun yanında, enflasyon ortamında, farklı yükümlülerin farklı zamanlarda vergilerini ödemeleri, vergi eşitsizliği doğurmaktadır. Yani enflasyonist aşamada gelirler, aynı oranda vergilendirilse bile, ödeme zamanlarının farklı oluşundan kaynaklanan tahsilat gecikmesi, değişik gelir unsurlarına reel olarak farklı vergisel yük getirmektedir ki, maliye literatüründe bu “Tanzi etkisi” olarak adlandırılır.

Vergi sistemine ilişkin ortalama gecikme süreleri hesaplandığında, vergilerin fiyat esnekliği bire eşit olduğu varsayımı altında, bir liralık bir vergi

gelirinin reel değeri üzerinde farklı gecikme ve enflasyon oranlarının yapacağı etki şöyle formüle edilebilir (Tanzi, 1989: 647): $R=1/(1+P)^n$
Burada;

R= Vergiyi doğuran olayın meydana geldiği dönemin fiyatlarıyla ifade edilen 1 liralık verginin tahsil edildiği dönemdeki reel değeri, P= Aylık enflasyon oranı,

n=Ay olarak kabul edilen gecikme süresini ifade eder. Advalorem tarifeli vergilerde enflasyonun nispi vergi yükleri üzerindeki etkileri farklıdır. Vergi matrahını ve vergi tarifesini etkileyen enflasyon, hem yatay hem de dikey olarak vergi adaletini bozar. Bu bağlamda, özellikle artan oranlı tarifeli gelir vergilerinde tarifenin yükselen bölümünde kalan mükellefler için vergi yükü artarken, tarifenin düzleştiği bölümdeki mükellefler için mutlak yük değişmediği halde, nispi yük azalır; dolayısıyla dikey eşitlik bozulmuş olur. En tipik olarak bu sorun, artan oranlı gelir vergilerinde karşılıklıdır (Önder, 1979: 56). Artan oranlılık, günümüz vergicilik anlayışı açısından ödeme gücüne ulaşmada vazgeçilmez bir araç niteliği taşımaktadır; fedakârlıkta eşitliğin sağlanabilmesinde ve toplumdaki gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesinde kendisine başvurulabilecek yöntemlerden biri ve belki de en önemlisidir. Bununla beraber, enflasyon dönemlerinde amacına ters bir işlev üstlendiği de yadsınmaz bir gerçektir. Türkiye’de, vergi dilimlerindeki genişlemenin enflasyon oranının altında artış göstermesi ve vergi dilim sayısının azaltılması, buna karşın nominal gelirdeki artışların, daha fazla düşük gelir gruplarının vergi tarifelerini üst basamaklara taşıyarak onların yüksek oranda vergilendirilmelerine sebebiyet vermektedir (Kırbaş, 1998: 296). Bu ise, yüksek oranlı vergilerin enflasyonla eşzamanlı süreçte birbiriyle örtüşerek “gelir dilimi kayması (brac-ket creep)” na ve mükelleflerde, kendilerinin sömürüldükleri hissine kapılmaya neden olmakta ve onları vergiye karşı direnmeye götürmektedir. Özetlersek, bir vergi sistemi iki ana ölçüte göre değerlendirilir: Etkinlik ve eşitlik. Etkinlik ölçütüne göre, en iyi vergi sistemi, ekonomide en az refah kaybına sebebiyet verendir. Eşitlik ölçütünde ise, vergilemeden doğan yükün toplumun fertleri arasında nasıl dağıtılması gerektiği ile ilgilidir. Bu yük, yalnız vergi ile transfer edilen kaynakların reel değerinden ibaret olmayıp aynı zamanda refah kaybını da içerir. Vergi sistemimizde, bugünkü haliyle her iki ölçütü de bulmak maalesef olanaksızdır.

Yukarıda söylenenlere ek olarak; enflasyonun vergi sistemi üzerinde gerek olumsuz tesirler yaratarak ve gerekse sistemdeki mevcut bazı muafiyet ve istisnaları eriterek, bunlardan yararlanarak vergi dışı kalmaları gereken bazı mükelleflerin vergilendirilmek suretiyle cezalandırıldıklarını kolaylıkla söylenebilir. Şüphesiz bu, düşük gelirli kişiler üzerindeki vergi yükünün artması anlamını taşır (*Nemli, 1979: 79*).

Vergi kanunlarımızın ana iskeleti, genellikle, enflasyonun çok düşük olduğu -hatta hiç olmadığı- dönemlerde hazırlandığından, enflasyonun etkisi gözönünde tutulmamıştır. Bu şekilde oluşturulan vergi mevzuatıyla enflasyon ortamına girildiğinden, vergi sisteminin enflasyona karşı korunması sorunu çok geçmeden gündeme gelmiştir. Oysa teoride, genellikle mevcut bir vergi sisteminin enflasyondan bağımsız tutulması şu beş varsayımın varlığına bağlıdır: 1) Göreli fiyatların değişmeyeceği; 2) Herhangi bir kimsenin alacak veya borcunun bulunmayacağı; 3) Gelir vergilerinin düz oranlı olacağı; 4) Harcama vergilerinin advalorem ve tek oranlılığı; 5) Vergi tahakkuku ile vergi tahsili arasında zaman aralığının olmayacağı. Ancak günümüzde, bu varsayımların tamamen ve eşanlı olarak birlikte gerçekleşme imkânı maalesef yoktur (*Şanver, 1990:149-150*).

Vergi Sisteminin Yapısı ile Vergi Yükü Arasındaki İlişki

Belirteyim ki, Türkiye’de vergilerin kompozisyonunun (dolaylı – dolaysız) ve her bir vergiye ilişkin yasal düzenlemelerin kendi içindeki mantıksal tutarlılık ya da tutarsızlıklarının, gelir dağılımını olumlu veya olumsuz yönde etkileyeceği kuşkusuzdur.

Dolaylı-dolaysız vergiler: Özel kesime kaynak aktararak ve iç talebi kısarak, ihracaata dönük bir yapısal değişimi öngören 1980 sonrası uygulanan iktisadi ve mali programlar, bir taraftan ihracaatta iç vergi maliyetlerini mahsup edilebilir hale getirmek, diğer taraftan da iç talebi kısma programına destek vermek ve vergi teşviklerinin yol açtığı kaynak kaybını telâfi etmek üzere, dolaylı vergilere ağırlık vermiş ve bu uygulamayı daha sonraki yıllarda da sürdürerek, adeta vergi yükünü alt ve hatta yoksul gelir gruplarına mal eder hale dönüştürmüştür (*Oyan, 1992:152-167*). Bir yandan, dolaylı vergilerin tahsillerinin kolay ve ekonomik olması, diğer yandan da siyasi partilerin kendilerini iktidara getiren zengin kesimleri vergilendirecek öngörüdürden yoksun bulunmaları, dolaylı vergilerin toplam vergiler içerisindeki payının giderek büyümesini süreklilik kazandırmıştır.

Her ne kadar zamanımızda, gelişmiş ülkelerdeki vergi sistemleri “dolaysız vergiler” den “dolaylı”lara doğru bir trend gösteriyorsa da, o ülkelerdeki gelir düzeyinin yüksekliği, sosyal nitelikli transfer harcaması uygulamaları, sosyal güvenlik sisteminin yaygınlığı, KDV oranlarının harcama kalemlerinin aile bütçesindeki önemlerine göre kategorize edilerek saptanması ve minimum geçim düzeyi altında bulunan sosyal katmanlara gelirlerinin artırılması bağlamında geliştirilen direkt müesseseler ve bu mahiyetteki diğer uygulamalar nazara alındığında, harcama vergileri şahsileştirilmekte (subjectivite) ve bu vergilerin gelir bozucu özelliği ortandan kalkmaktadır. Oysa, yukarıda anılan müesseseler ülkemizde mevcut olmayıp, vergilerin fiskal amacı ön plânda tutulmakta ve hiçbir şahsileştirme yapılmaksızın, yoksul zengin ayırımı gözetilmeden her kesime eşit olarak KDV oranları uygulanmaktadır. Bu ise, yoksul tabakaların marjinal harcamaları üzerindeki vergi yükünü çekilmez kılarken, varlıklı kesimin harcamalarının vergisini giderek hafifletmektedir. Tablo 6’daki verilerden de açıkça anlaşılacağı üzere, Türkiye’deki toplam vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı giderek artmakta ve bu suretle mevcut kişisel gelir dağılımındaki bozukluk, uygulanan vergi politikasıyla, daha çarpık bir hale getirilmiş olmaktadır.

Tablo : 6 Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri

Carî Fiyatlarla (Milyar TL)			Toplam bütçe gelirleri içindeki Pay (%)			
Yıllar	Dolaysız	Dolaylı	Toplam	Dolaysız	Dolaylı	Toplam
1980	471	279	750	51,64	30,59	82,24
1985	1.826	2.004	3.830	39,58	43,44	83,03
1986	3.106	2.866	5.972	43,42	40,06	83,48
1988	7.066	7.166	14.232	40,18	40,75	80,92
1989	13.645	11.905	25.550	43,50	37,95	81,45
1990	23.657	21.742	45.399	42,83	39,36	82,19
1991	41.094	37.549	78.642	42,48	38,81	81,29
1992	71.393	70.209	141.602	40,98	40,30	81,28
1993	128.324	135.949	264.273	36,52	38,69	75,21
1994	283.733	304.027	587.760	38,08	40,80	78,88
1995	460.437	623.913	1.084.350	33,03	44,76	77,79
1996	883.607	1.360.487	2.244.094	32,70	50,35	83,05
1997	1.931.970	2.813.514	4.745.484	33,60	48,93	82,53
1998	4.303.893	4.929.037	9.232.930	36,21	41,46	77,67
1999	6.712.882	8.094.385	14.807.267	35,38	42,66	78,04

Kaynak: Maliye Bakanlığının değişik yıllara ait Bütçe Gerekçeleri

Her koşulda, dolaylı vergilerin adaletsiz olduğunu ileri sürmek elbette mümkün değildir. Meselâ, dışsallık yaratan üretim ya da lüks mallar üzerine salınan dolaylı vergiler “düzeltici” nitelikte ve bozuk olan bireysel gelir dağılımını kısmen dengeleyen vergilerdir. Türkiye’de bazı İthalât kalemleri üzerine uygulanan yüksek fonlar, dolaylı vergi oranlarını yükselterek, gelir dağılımını bozmamakta, “aksi düzeltici” bir işlev görmektedir. Bununla beraber unutulmamalıdır ki, bu tür vergilerin, benzer iç üretim kalemleri üzerindeki koruyucu etkileri hasebiyle, tekelci piyasa oluşmasına ve tüketici rantlarının aşırı kâr olarak üreticiler tarafından sömürülmesine neden olmaları gündeme getirilebilir. Böylece, bu vergiler, endirekt yoldan bozucu etki de oluşturabilmektedirler. *Dolaylı-dolaysız* vergilerde dikkat edilmesi gereken bir nokta da, dolaysız vergilerin her koşulda yatay ve dikey vergi adaletini sağlayamayacağı ve bu yüzden gelir dağılımını düzeltici sonuç oluşturmaktan uzak olabileceğidir (Kazgan, Önder vd, 1992:118). Türk vergi sistemindeki yaygın ve dengesiz (menkul sermaye iradı elde edenlere yönelik indirim oranının onlara sağladığı fevkalâde katkı ile özel indirimin sağladığı sembolik katkı vb.) ayrıcalıklar, bir bakıma yukarıda değinilen enflasyonun vergi sistemi üzerindeki bozucu ve çarpıtıcı sonuçlarıyla birleşmekte; diğer yandan, vergisel mevzuatın dağınıklığı ve bünyesindeki hazineci yaklaşımla oluşturulan birtakım uygulamaların (Hayat standardı esaslı gibi) varlığı, vergi adaletini sağlama şöyle dursun, mevcudu bozucu yönde etkilediği görülmektedir.

Vergi mevzuatındaki tutarsızlıklar: Dolaylı vergilerin adaletsizliği bir yana, en adil olduğu ileri sürülen gelir vergisinin çerçevesini oluşturan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu da, mevcut yapısıyla, gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim, bu bağlamda sırf fiskal amaçlar gözetilerek çağdaş vergilendirmenin ön plânda tuttuğu müesseselerden (örneğin en az geçim indirimi, ayırma kuramı, şahsileştirme vb.) tâviz verilmiş, popülist nedenlerle, üniter gelir vergisinin yapısını bozucu bazı vergisel teşvikler fütursuzca uygulamaya konulmuştur. Bu da, şüphesiz gelir dağılımındaki bozukluğu etkileyen önemli faktörlerdendir. Unutmamak gerekir ki, fiskal hasılda azalmaya sebebiyet veren her vergi teşviki sonuçta ya kamu hizmetlerinin nitelik ve niceliğinin bozulması-

na, ya başka kişilerin ve sektörlerin haksız bir biçimde ağır vergi yüküne muhatap olmalarına veya açık finansman yöntemine başvurulmasına neden olur. Bunun anlamı, teşvik görenlerin kamusal finansmanda neden oldukları eksikliğin yükünü bazen toplumun dar kesiminin ve bazen de toplumun bütününün yüklenmesi demektir. Bu nedenle önceden, teşvikler dolayısıyla ileride doğacak olumlu sonuçların topluma ne ölçüde yansıtılacağı göz önünde bulundurulması gerekir (TOBB, 1992: 25). İhracaatı teşvik ederek döviz girdisini sağlamayı esas alan 24 Ocak ekonomik istikrar kararları çerçevesinde oluşturulan birtakım ihracaata yönelik vergisel özendirme, her ne kadar 1980 sonrasında İhracatın gelişmesine katkıda bulunmuşsa da, bir yandan bu tür müşevviklerin sayı ve türünde çok cömertçe davranılması, öbür yandan oluşturulan mevzuatın dağınık ve anlaşılır olmaktan uzaklığı ve denetim mekanizmasının bilerek ya da bilmeyerek yeterince işletilmemesi, bu uygulamayı çok zaman geçmeden bir rant kollama endüstrisine dönüştürmüş ve böylece üretmeden zenginleşen bir sınıf yaratmıştır. Kuşkusuz bu uygulama, bilhassa vergi iadesi alınmasına yönelik yapılan hayali ihracaat, hem teşvik sisteminin işleyişinde ve hem de bürokraside giderilmesi oldukça güç bir tahribat yapmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrası başlayan ve günümüze değin süren “rant kollama politikası”nın bir sonucu olarak, bir taraftan, izlenen borçlanma politikası neticesi olarak devlete borç verip astronomik ölçüde faiz geliri elde edenlerin aynı zamanda vergisel birtakım avantajlardan yararlandırılıp yeterince vergilendirilmemesi ve diğer taraftan siyasal iktidarın tabanını oluşturan kırsal kesimin temel geliri olan tarımsal kazançların tamamına yakın kısmının vergi kapsamı dışına çıkarılması vergilerin adil gelir dağılımına katkı sağlaması fonksiyonunu ortadan kaldırmıştır. Nitekim, zaman kaybettirilmeden asgari ücretin vergiye tabi tutulduğu ve daha ücret eline geçmeden vergisi tevkif edildiği halde, aynı hassasiyetin diğer gelir unsurları ve özellikle iratlar açısından gösterilmediği herkesin malumu olan bir gerçektir. Zira, menkul sermaye iratlarının bir kısmı (mevduat faizi, repo, menkul kıymetler yatırım fonu katılma belgeleri) beyan edilmeden, düşük oranda, sadece stopaj yoluyla vergilendirilirken, geri kalan bir kısmı da enflasyondan arındırıldıktan sonra beyana tabi tutulmaktadır.

Enflasyondan arındırma oranının yüksekliği (2000 yılında elde edilen irat için %151), bu tür iratların indirim oranına bağlı olarak tamamen veya kısmen beyan dışı kalmasına neden olmaktadır ki, şüphesiz bu da inanılması güç bir vergi kaybıdır. Hele bu tür iratlardan bazılarının (hazine bonusu faizi, devlet tahvil faizi, alacak faizi) tevkifat dışı bırakıldığı düşünülürse, vergi kaybı bilançosunun daha net kavranabileceği izahtan varestedir. Şüphesiz, enflasyonun devamlı olduğu bir ülkede gelir unsurları vergilendirilirken, bu gelir kalemlerinin enflasyondan arındırılması rasyonel ve çağdaş bir vergi uygulamasının gereğidir. Ancak ülkemizde, bu uygulamanın özellikle menkul sermaye iratları için geçerliği dikkat çekici olmakta ve gelir dağılımını belli kesimler lehine değiştirmektedir.

Tablo: 7
İşgücü Ödemelerinin GSYİH İçindeki Payı (%)

Yıllar	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1997
TÜRKİYE	27,21	31,86	30,88	25,54	22,18	23,93	25,80
OECD	54,80	54,98	54,22	52,52	50,21	47,70	44,16

Kaynak: OECD, OECD National Accounts 1990-1997,

Türkiye’de 1980’li yıllardan günümüze değin, sermaye gelirlerindeki iyileşmenin bedelini büyük oranda emek ödemiştir. Bu dönemde, enflasyonla mücadele programları adı altında izlenen ücret politikalarının katkısıyla emek faktörünün milli gelirden aldığı pay oransal olarak azalırken, ücret üzerine bindirilen vergi yükü, genel anlamda, giderek artış göstermiştir. Gelir Vergisi şekil değiştirerek, anılan zaman kesitinde, adeta “ücret vergisi”ne dönüşmüştür. Buna karşın, vergiye tabi ücret matrahının tespitinde ayırma kuramı çerçevesinde tek düzenleme olarak yer alan “özel indirim” tutarı ise, gülünç denebilecek bir düzeyde tutulmuştur. Böylece, ikincil gelir dağılımının birtakım uygulamalarla düşük gelirli grupların lehine gerçekleştirme bir yana, Gelir Vergisi Kanunu tamamen aksi tarafa hizmet eder bir mahiyet kazanmıştır. Bu durum, tablo 7’de net bir şekilde gözükmektedir.

Tablo: 8
Ücretlilerin Ödediği Gelir Vergisinin
Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Toplam Vergi Gelirleri			Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde		Toplam Gelir Vergisi	
	Ücretli lerin Tahakkuk (D)	Toplam Tahakkuk (2)	Ücret. Payı (%) (1/2)	Toplam Tahakkuk (3)	Ücret. Payı(<%) (1/2)	Tahakkuk (4)	Ücret. Payı(%) (1/4)
	(Milyon TL)	(Milyon TL)		(Milyon TL)		(Milyon TL)	
1988	2.670.387	18.545.678	14,4	8.492.886	31,4	5.907.661	45,2
1989	6.278.691	35.010.656	17,9	17.183.399	36,5	12.360.977	50,8
1990	13.044.999	64.692.667	20,2	30.195.580	43,2	23.705.848	55,0
1991	25.474.487	115.272.528	22,1	55.017.001	46,3	45.225.179	56,3
1992	45.666.660	204.042.114	22,4	96.262.277	47,4	82.213.722	55,5
1993	81.776.692	379.856.752	21,5	176.046.396	46,5	149.414.340	54,7
1994	125.207.848	724.850.114*	17,7	313.008.520*	41,0	251.938.262	50,9
1994	128.207.848	803.354.649**	16,0	338.527.194**	37,9	251.938.262	50,9
1995	237.737.949	1.456.399.367	16,3	601.656.007	39,5	454.969.811	52,3
1996	466.647.950	2.953.712.929	15,8	1.174.322.774	39,7	908.203.387	51,4
1997	962.774.084	6.158.045.507	15,6	2.521.178.398	38,2	1.963.404.827	49,0
1998	1.712.521.060	11.883.042.450	14,4	5.388.840.945	31,8	4.327.562.743	39,6
1999	2.707.632.741	19.409.244.092	14,0	8.660.920.599	31,3	6.334.251.766	42,7

* EDV.NAV.BMTV hariç

** EDV.NAV.EMTV dahil

Not: Ücret ve ücret sayılan ödemeler üzerinden tahakkuk ettirilen gelir vergisi tutarı, mahalli idarelere pay ayrılmadan önceki miktarı gösterdiğinden aynı zamanda mukayese yapılabilmesi amacıyla, toplam vergi gelirleri, gelir üzerinden alınan vergiler, toplam gelir vergisi tahakkuku da brüt (Mahalli idare pay ve fonlar ayrılmadan önceki tutar) olarak dikkate alınmıştır.

Kaynak: Maliye Bakanlığının değişik yıllara ait Bütçe Gerekçeleri,
Gelirler Genel Müdürlüğün Web sitesi: www.gelirler.gov.tr

Vergi yükünün ağırlığının üstlenen ücretliler gelir dağılımı bakımından %20'lik dilime göre yapılan tasnifte ilk üç %20'lik gelir gruplarında yer almaktadırlar. Ücretlilerin gelirden daha az pay almalarına rağmen daha fazla vergi yüküne maruz kalmaları, gelirden adil olmayan dağılımı daha da bozmaktadır. Bunun için ücretlilerin vergi yükünü, kısmen de olsa, bu yükten pek az etkilenen tarım, rant, faiz geliri elde edenlerin üzerine kaydırılması faydalı olacaktır.

Hemen belirtmeliyim ki, Türk vergi sisteminde yer alan vergi güvenlik önlemleri, konuluş gerekçelerinden farklı bir yapıya bürünerek, vergi adaletini bozucu, gelirin adil olmayan dağılımına katkı yapan bir fonksiyon üstlenmiştir. Gelir Vergisi açısından en önemli güvenlik önlemi olan “yapılan gideri karşılayan bir gelir olmalı ki yaşam düzeyi sağlanabilsin” varsayımına dayalı hayat standardı esaslı, adeta götürü asgari vergi-

leme mekanizmasına dönüşerek, az gelir elde eden için “korkulu bir rüya”, buna karşın çok kazanan mükellef açısından “en az vergi ödemenin bir kılıfı” olmuştur.

Vergi politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkinliği, kuşkusuz mükellef tabanının genişliğine bağlıdır. Ancak, Türk vergi sisteminde yer alan yoğun istisna ve muafiyetler ile birlikte vergi konusunun dar tutulması ve kayıt dışı ekonominin büyük boyutlara varması, vergi yükünün ödeme gücü olan herkese adaletli bir şekilde dağıtılmasını öngören “verginin genellik ilkesine” aykırılık teşkil ederek, vergide adaletsiz bir yapının meydana gelmesinin bir diğer nedenidir.

Açıktır ki, vergileme yoluyla gelir ve servet dağılımındaki çarpıklıkların düzeltilmesi, vergilemenin mali olmayan (extra-fiscal) amaçları başındadır. Konu servet vergileri açısından bakıldığında, bunların toplumun geliri düşük kesimler üzerinde sosyal, teskin edici bir rol üstlendikleri görülür. Diğer bir söylemle, servet vergilerinin “sosyal anestezi etkisi” vardır. Gelir dağılımının bozuk ve adaletsiz olduğu ülkelerde, bu etki daha da büyüktür. Oysa, Türkiye’de alınan servet vergilerinin gerek toplam vergi gelirlerine gerekse GSMH’ya oranı hem OECD hem de AB ortalamasının altında bir seyir izlemektedir ki bu, tablo 9’da kolaylıkla görülebilir.

Tablo: 9
Servetten Alınan Vergilerin GSMH’ya Oranı

Yıllar	Toplam OECD	Amerika OECD	Pasifik OECD	Avrupa OECD	EU15	Türkiye
1965	1,9	3,8	2,3	3,7	1,7	1,1
1970	1,9	4,0	2,3	1,6	1,6	1,4
1975	1,8	3,4	2,4	1,6	1,6	1,1
1980	1,7	2,0	2,3	1,5	1,5	1,0
1985	1,7	2,0	2,5	1,5	1,5	0,7
1990	1,9	2,3	2,7	1,7	1,8	0,5
1992	1,8	2,5	2,7	1,6	1,7	0,5
1993	1,9	2,5	2,7	1,7	1,8	0,5
1994	1,9	2,5	2,7	1,7	1,8	1,8
1995	1,8	2,4	2,7	1,6	1,7	0,7
1996	1,8	2,4	2,7	1,6	1,8	0,5
1997	1,9	3,4	2,7	1,7	1,8	0,8

Kaynak: OECD, Revenue Statistics of OECD Member Countries, Paris, 1998 (Table 22).

Gelir Dağılımındaki Adaleti Sağlama Aracı Olarak Harcama Politikası

Maliye politikasının temel aracı olan bütçeler, ülkede uygulanmakta olan ekonomik faaliyetlerde devletin yerini ve rolünü belirleme özelliğine sahiptirler. Devletin kamu bütçesi aracılığıyla ekonomiye yaptığı müdahale, bir bakıma hükümetin siyasal tercihinin göstergesi olup, kaynak tahsisi üzerinde belirleyici bir işlev üstlenir. Bütçelerin harcama bileşimi, kamusal kaynakların toplumun hangi kesimleri gözetilerek ve hangi gereksinmelerinin karşılanmasında kullanıldığının yalın işaretidir. Gelir kana-dıysa, sözkonusu faaliyetleri yerine getirmek için gereken finansman yükünün toplumda nasıl dağıldığını gösterir. Böylece bütçeler, uygulanacakları yıl itibarıyla, devlet hizmetlerinin toplumun hangi kesimlerine yöneldiğinin ve bu hizmetlerin finansman kaynaklarının nerelerden sağlandığının fotoğrafını oluştururlar.

Günümüzde, giderek daha aktif bir şekilde ekonomik ve sosyal hayata müdahale eden devlet, uygulayacağı kamu harcamaları politikalarıyla, asgari geçim düzeyinin altında bulunan yoksul kesimlere doğrudan doğruya bedelsiz mal veya hizmet sunarak ya da sosyal transferler kanalıyla onların satın alma güçlerini yükseltme çabasını gösterebilme yeteneğine sahiptir. Nitekim, sosyal devlet anlayışı benimseyen devletlerin bu tür harcama politikalarını çok daha yaygın ve rahatlıkla uyguladıklarını kolaylıkla müşahede edilmektedir. Bazı ülkeler ise, böyle doğrudan bir harcama politikasını uygulamak yerine, bu kesimin ağırlıklı olarak yararlandığı sağlık, eğitim harcamalarını öncelik vermek ve bunların devlet bütçesi içindeki nispi yüklerini artırmak suretiyle gerçekleştirirler. Şimdi, gelir dağılımını yoksul kesimler lehine düzeltici varsayılan harcama kalemlerinden sağlık, eğitim ve sosyal nitelikli transfer harcamalarının 1980 - 2000 yılları arasındaki seyri inceleme konusu edilecektir.

a) Sağlık harcamaları

Günümüzde, “sağlıklı insan” söylemiyle, onların sadece hasta ya da sakat olmamaları değil, ayrıca ruhsal ve sosyal bakımlardan daha iyi durumda olmaları anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkeler, sağlık politikalarını bu anlayışa uygun olarak geliştirdiklerinden, bu konuda devlete önemli gö-

revler yüklemişler; özellikle genel sağlık ve koruyucu hekimlik harcamalarının toplumun tümünü kapsayacak biçimde yaygınlaştırmışlar; bu yüzden de devletin sağlık hizmetleri alanındaki üretimi “tam kamusal mal” olarak nitelendirilmiştir.

Sağlık, tek tek bireylerin olduğu kadar, bir bütün olarak toplum, hayatında da birinci derecede önem taşıyan bir olgudur. Bu nedenle sağlık hizmetleri, hemen hemen tüm ülkeler tarafından desteklenmektedir. Genellikle devlet müdahalesi şu üç biçimde yapılabilir: Hizmet arzı; düzenleme ve vergileme; destekleme. Gelişmiş ülkelerde bile sağlık harcamalarının büyük payı kamunundur. Bir çok ülkede hastaneler ekseriyetle kamuya aittir. Devlet, uygulamacıların eğitimlerini üstlenip, gerekli özelliklerin neler olacağı konusunda düzenlemeler yapar. Ayrıca, sağlık hizmetlerini ya bedelsiz ya da yüksek oranda destekli fiyatla dağıtır. Hatta, hizmet dağıtım sisteminin piyasa orijinli olduğu ABD’de bile, kamuya ait hastane inşaatı, fakir ve yaşlıların tedavi harcamalarını destekleme gibi yoğun devlet düzenlemeleri söz konusudur. Devletin sağlık hizmetlerini desteklemesinin diğer nedeni de, sosyal adalet endişesidir. Desteklemenin sosyal adaleti etkin olarak gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği, kuşkusuz adalet kavramının tanımına ve devlet desteğinin şekline bağlıdır.

Gelir dağılımı politikaları açısından en önemli bir harcama kalemi olan sağlık harcamalarının genel seyrine bakıldığında, ülkemiz açısından, bu harcamaların gelir dağılımına olumlu katkıda bulunduğunu söylemek pek mümkün değildir. Mafih, Türkiye, Avrupa ülkeleri içinde bütçesinden sağlığa en az pay ayıran ülke konumundadır. Türkiye kendi gelir grubundaki ülkeler arasında Sağlık Bakanlığı’na en düşük kaynak ayıran ülkeden biridir. Keza, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) verilerine göre, birey başına dünyada en fazla sağlık harcamasını 1.914 Amerikan dolarıyla ABD yapıyor. Onu ikinci sırada 1.830 dolarla Almanya izliyor. Türkiye’de ise bu rakam, yalnız 187 dolardır. Nitekim bu gerçek, Türkiye VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında, “sağlık hizmetlerine gerekli önceliğin verilememiş” ve bunların “yaygın, sürekli ve etkili sunumunun sağlanamadığı” açıkça ifade edilmiştir (s. 85). Bu çarpık gelişme, 1980-2000 bütçe içindeki yıllar itibariyle tablo 9’da gösterilmiştir.

b) Eğitim Harcamaları

Pek çok ülkede, savunma hizmetlerinden sonra hatta bazen de önce gelen en önemli harcama kalemlerinden biri de eğitim harcamalarıdır. Bunun en önemli nedeni, eğitim hizmetlerinin değerlendirilmiş mal niteliği taşımasıdır. Şüphe yok ki, bir ülkede yaşayan insanların refahı, asgari düzeyde eğitim ve sağlık standartlarına bağlıdır. Toplumdaki eğitim düzeyinin yüksekliği, üretim ve yönetimde etkinliği artıracığından, iktisadi gelişme ve reel milli gelir artışını da beraberinde getirir. Bu nedenle eğitim hizmetleri, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, kamusal mal niteliğini taşır. Asgari düzeyde de olsa eğitimden toplumun yarar sağlayacağı gerekçesiyle, ilk ve orta eğitim devlet eliyle gerçekleştirilir. Kuşkusuz eğitim, yoksul tabakaların vasıf ve becerilerini artırarak onların hem moral yönünden kendi kendilerine tatmin olmalarını ve hem de eksik rekabet ortamında nitelikli iş bulabilme (hatta yüksek ücret düzeyinde) olanağını sağlar. Gelişmiş ülkelerde eğitim hizmetlerinin bütün öğrencilere aynı kalitede verilmesine özen gösterilmekte ve bu suretle *fırsat eşitliği* sağlanarak gelir dağılımı önemli ölçüde iyileştirilmektedir. Böylece, çalışkan ve yetenekli vatandaşların içinde buldukları bir sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa atlamaları kendiliğinden sağlanmaktadır. Oysa Türkiye’de, bu imkân gerçek anlamıyla sağlanamadığından, eğitimin gelir dağılımını iyileştirici dışsallığı neredeyse kaybolmuş ve sosyal mobilite üzerindeki etkisi giderek azalmıştır (Şener, 1998: 222).

Türkiye’de özellikle, 1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, gelir dağılımındaki dengesizliği artırmıştır. Çünkü, bölüşüm dengesizliğinin azatılmasında etkili bir araç olmasına karşın eğitimde fırsat eşitliği sağlanması yönünde etkin bir politika oluşturulmamıştır. Nitekim, iyi eğitim alınabilmesi, yüksek gelire ihtiyaç oluşturmakta; bunu da ancak, yüksek gelirli gruplar sağlayabilmektedirler. Kırsal kesimdeki eğitim düzeyi düşüklüğü de dikkate alındığında, sektörel gelir bölüşümü dengesizliği nedeniyle kırsal alanlardan kente göç edenlerin ucuz emek olarak çalışması kaçınılmaz olmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye koşullarında sektörel gelir bölüşümü dengesizliği, fonksiyonel bölüşümdeki dengesizliğe kaynaklık etmektedir (DPT, 2001: 77).

Tablo: 9
Gelir Getiren Fertlerin Eğitim Durumuna Göre
Fert Sayısı ve Dikey Gelirleri (%)

Eğitim Durumu	Gelir Getiren Fert Sayısı		Toplam Geliri*		Ortalama Gelir Getiren Fert Geliri (TL)**	
	1987	1994	1987	1994	1987	1994
Okur- yazar Olmayan	17,10	16,05	9,06	5,99	933 932	29 825 073
Okur Yazar Olup bir Okul Bitirmeyen	7,47	6,72	6,87	4,81	1 622 337	57 171 587
İlkokul	53,11	53,39	47,16	45,82	1 565 426	68 550 662
Ortaokul	6,96	8,11	7,69	8,80	1 948 553	86598 526
Orta Dengi Meslek Lisesi	0,21	0,11	0,20	0,09	1 676 608	66 279 582
Lise	7,39	8,75	10,24	14,81	2444 551	135 160 375
Lise Dengi Meslek	2,53	1,98	3,52	2,66	2 455 245	107 287 468
Yüksekokul- Fakülte	5,21	4,89	15,22	17,02	5 150 891	277 812 175
Bilinmeyen	0,03	-	0,05	-	2 414 938	-
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	1 763 007	79 863 925

Kaynak: DIE, 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi

* Fertlerin Elde Ettiği Tüm Gelirleri Kapsanmaktadır.

** Gelirler, 1987 ve 1994 yılı Cari Değerleri

Eğitim düzeyinin gelirdeki etkisi incelendiğinde (Tablo: 9’a bk.), fert başına ortalama geliri en düşük olan kesimin okuryazar olmayanlar, en yüksek kesimin ise yüksek okul ve fakülte mezunları olduğu görülmektedir. Gerek 1987’de gerekse 1994’te ortaokul mezunlarının ortalama gelirinin, orta dengi meslek okulu mezunlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. 1987’de lise mezunlarının ortalama geliri lise dengi meslek okulu mezunlarına göre daha düşük iken, 1994’e gelindiğinde 1,26 katı kadar yüksek olduğu göze çarpmaktadır. 1987’de ilkokul mezunlarının ortalama geliri, okuryazar olmayanların ortalama gelirinin 1,68 katı iken, 1994’de 2,3 katma çıkmıştır. Benzer şekilde 1987’de yüksekokul- fakülte mezunlarının ortalama gelirinin, ilkokul mezunlarının 3,29 katı iken, 1994’de yaklaşık 4 katma çıkmıştır.

Gerçekten eğitimin birey üzerine doğrudan yapılan bir yatırım olduğunu ve bunun tıpkı bir canlı organizma gibi büyüyüp geliştiğini ve meyvelerini o bireyin ömrüyle sınırlı olarak verdiği gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda, bunun eğitim-öğretim görmüş kimselerin refah payını ne denli artıracığı yadsınmaz bir gerçektir. Çağdaş anlamda, eğitimin şu dört amaca yönelik işlevi bulunmaktadır:

- Bireyin bütün niteliklerini uyumlu bir biçimde geliştirmek,
- Bireyin kişisel yeti ve becerilerini yükseltmek,

- Sorumluluk duygusuyla donatılmış, bilinçli bir toplumsal varlık yaratmak,
 - Onu değişken ve çok boyutlu bir yaşama hazır hale getirmek. Yukarıda sayılan eğitimin amaçları dikkate alındığında, sosyo-ekonomik kalkınma ile eğitim arasında doğrudan bir etkileşimin varlığı kendiliğinden görülür. Kalkınma, kurumlardaki değişikliğin ekonomik doğurganlığını sergilemek olduğuna göre, çağdaş anlamda ekonomik büyüme ve gelişme salt eğitimle mümkün olacaktır. Bu yüzden eğitim, hem ülkelerin - özellikle az gelişmiş ülkelerin ortak çaba ve umutları olan- kalkınmalarının gerçekleşmesinde ve hem de alt gelir gruplarındaki sosyal katmanları üst gelir düzeylerine yükseltmek suretiyle ulusal gelirin dağılımında dengeleyici bir rol oynar. Bu bağlamda Rus iktisatçısı profesör Kairow “dört yıllık bir yaygın eğitim programının maliyetinin 43 kata bir sosyal yarar” kazandıracağını ileri sürmektedir (*Kaya, 1974:14*). Gerçek bu doğrultuda olmasına karşın, Türkiye’de eğitime ayrılan pay, iç ve dış borç faiz ödemelerinin olumsuz baskısı ile içerisinde yaşanan ekonomik krizlerin süregelenleşmesi olgularına bağımlı olarak oldukça küçüktür (bk. Tablo: 9).

Tablo : 10
İdari- Fonksiyonel Ayrıma Göre Sapık, Eğitim ve Faiz Harcamalarının
Konsolide Bütçeden Aldıkları Oransal Pay (%)

Yıllar	Sağlık	Eğitim	Faiz Ödemeleri	
			İç Borç	Dış borç
1980	4,4	16,1	2	1
1981	3,7	12,9	3	2
1982	2,9	13,9	2	3
1983	3,0	15,2	3	5
1984	3,1	14,2	5	7
1985	2,8	12,3	5	8
1986	2,7	11,6	8	8
1987	2,9	12,3	10	8
1988	3,0	12,5	15	8
1989	4,1	15,5	13	8
1990	4,7	18,8	14	6
1991	4,0	17,3	13	5
1992	4,0	19,7	14	4
1993	3,9	16,5	19	5
1994	3,5	13,4	26	7
1995	3,6	12,2	28	6
1996	2,8	11,0	34	4
1997	3,2	11,9	25	4
1998	2,6	12,4	36	4
1999	2,4	11,8	35	3
2000	2,3	9,4	28,4*	4,4

*Geçici, 31.07.2000 tarihi itibarıyla

Kaynak: Maliye Bakanlığının değişik yıllara ait Bütçe Gerekçeleri

Tabloda 9’da görüldüğü üzere, gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla yönelik en etkin bir araç olarak kullanılabilen eğitim ve sağlık harcamaların bütçeden aldıkları pay oldukça düşük bir seyir izlerken, gelir dağılımındaki adaletsizliği daha da derinleştiren faiz giderlerinin bütçe harcamalarına oranı artmaktadır. Finansman yetersizliği dolayısıyla oluşan bütçe açıklarının borçlanmayla finanse edilmesi politikasının yarattığı “bütçe açığı- borç servisi - bütçe açığı” kısır döngüsü içinde bulunan Türkiye’de, iç borç faiz ödemelerinin bütçe harcamaları içinde payının giderek büyük boyutlara ulaşması, devletin genelde sosyal refahı, özelde ise gelir dağılımını düzeltici ve yoksulluğu azaltıcı politikalar uygulama imkânını daraltmıştır. Dolayısıyla, kamu açıkları böyle sürdüğü sürece, Türkiye’de gelir dağılımında adaleti gerçekleştirmeye yönelik bir harcama politikasının uygulanmasını beklemek pek olası görünmemektedir. Zira, faiz ödemeleri, halen bütçenin üçte birinden fazla olup, bütçeden eğitime, sağlığa, sosyal güvenliğe, adalet hizmetlerine, tarıma, çevreye ayrılan kaynakların toplamını aşan bir meblağa ulaşmaktadır ki bu, tek kelimeyle korkunçtur.

Tablo : 11
Çeşitli Ülkelerde Devletçe Eğitime Yapılan Harcamaların
GSMH’ya Oranı (%)

Ülkeler	Eğitim Harcamaları / GSMH (1992 Yılı)			Eğitim Harcamaları / GSMH (1996 Yılı)	
	İlköğretim	Ortaöğretim	Lise	İlköğretim	Ortaöğretim
ABD	2,5	1,8	1,2	5,4	-
Çin	0,6	0,6	0,3	2,3	-
İngiltere	1,3	2,1	1,0	5,4	3,2
Kuzey Kore	1,4	1,0	0,2	3,7	1,6
Macaristan	2,5	1,2	1,0	4,7	-
Meksika	0,9	0,8	0,5	4,9	0,0
Türkiye	1,5	0,7	-	2,2	0,1
Yunanistan	0,5	0,9	0,5	3,0	-

Kaynak; The World Bank, *World Development Indicators*, 1997, ss. 58-60

Türkiye’de devletin temel işlevi olan eğitim faaliyetlerine ayrılan payın GSMY’ya oranına bakıldığında, 21. yüzyıla girerken ülkede hala okuma yazma oranının düşük olmasını yadsımamak gerekir.

Tablo : 12
Ülkeler İtibariyle Yetişkin Okuma Yazma Bilmeme Oran (%)

Ülkeler	14 Yaşında Büyük Yetişkinler	
	Erkek	Bayan
Brezilya	17	17
Çin	10	27
Danimarka	0	0
Hong Kong	4	12
Kuzey Kore	1	3
Macaristan	0	0
Meksika	8	13
Özbekistan	0	0
Türkiye	8	28
Yunanistan	0	0

Kaynak; The World Bank, *World Development Indicators*, The World Bank, 1997, ss. 6-9

c) *Transfer harcamaları*

Transfer harcamaları, kuramsal olarak, üretim faktörü kullanmayan, ele alman dönem hasılasında bir değişiklik yaratmayan, yalnız bazı kaynakların devlet kanalıyla kişi ve kurumlara karşılıksız olarak aktarılmasına neden olan harcamalardır. Bu harcamalar, temelde gelir dağılımında adalet amacına yönelik hizmetlerin karşılığıdır. Ancak, transfer harcaması türlerinin hepsi gelir dağılımını eşitleyici etkide bulunmazlar. Hatta, bazı transfer harcamaları gelir dağılımında bozucu etki yaratırlar. Örneğin, kişilere doğrudan doğruya yapılan parasal ve nesnel yardımların genellikle düşük gelirli ve emeklilere olduğu düşünülürse, bunların artışı, gelir dağılımını eşitleyici etkide bulunur. Piyasa fiyatlarının altındaki fiyatlarla mal ve hizmet sunulması, bu mal ve hizmetlerden herkesin eşit şekilde yararlanması söz konusu ise, gelir dağılımını değiştirici bir etki doğmamakta; ancak, bu mal ve hizmetlerden düşük gelirlilerin yararlanması durumunda gelir dağılımını eşitleyici etki yaratılmaktadır. Borç faizi ödemeleri ise, devlete borç verenlerin buldukları gelir grupları ve faiz oranlarına bağlı olarak gelir dağılımını olumsuz değiştirebilmekte; hatta devlete borç verenlerin, genellikle yüksek gelir grubunda oldukları düşünüldüğünde bu, gelir dağılımını menfi yönde etkilemektedir (B. Ataç ve E. Ataç, 1993:34-35).

Gelir dağılımıyla doğrudan bağlantılı olan transfer harcamaları, gelir dağılımındaki adaleti sağlamada devletin elinde en önemli bir araç iken,

maalesef Türkiye’de uygulanan transfer sistemi, yoksullar ve yoksullaşma riskiyle karşı karşıya bulunan gruplar lehine gelirin yeniden dağılımını sağlayacak bir yapı yerine, yoksulu daha da yoksullaştıran ve gelir dağılımını varlıklı gruplar yararına, tersine yeniden dağılımı sağlayan bir niteliğe bürünmüştür.

Transfer harcamalarının bileşimine bakıldığında, maalesef bu harcamaların büyük bölümünün borç faizlerinden oluştuğu görülmektedir. Böylece, 1980 sonrası izlenen vergilerin borçlarla ikâme politikasının bir sonucu, borç faizleri büyük boyutlara ulaşarak konsolide bütçeden aldığı pay, diğer cari ve yatırım harcamalarının toplamını aşmıştır. Örneğin, 1999 yılında cari harcamalar %32.7, yatırım harcamaları %5.5 oranında konsolide bütçeden pay alırken, transfer harcamaları %62 oranına ulaşmıştır ki, böylece konsolide bütçe gelir dağılımını, maalesef olumsuz yönde etkileyen bir gelir transferi aracına dönüştürmüştür.

Faiz ödemelerine bakıldığında, bu ödemelerin tutarının gelir üzerinden alınan vergileri aştığını görmekteyiz. Ne acıdır ki, toplam vergi gelirlerinin tamamına yakın bölümü faiz ödemelerine gitmektedir. Öyle ki, gelir üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımındaki adaleti sağlayıcı faaliyetlerde kullanılması bir yana, bunlar, borç faizlerin ödenmesine bile kifayet etmemektedir.

Tablo: 13
Vergi Gelirlerinin Faiz Yükünü Karşılama Oran (%)

Yıllar	Faiz/GSMH	Vergi/ GHMH	Gelir Ver/Top. Ver	Gelir Ver/ GSMH	Faiz Ödeme/ Vergi Gelirleri
1987	3	12,1	48,9	5,9	24,8
1990	3,5	11,4	51,2	5,8	30,7
1993	5,8	13,4	35,2	4,7	43,3
1994	7,7	15,3	32,8	5,0	50,9
1995	7,3	13,8	39,9	5,5	52,9
1996	10	15,0	38,6	6,9	66,7
1998	11,5	17,2	45,8	7,9	66,9
1999	13,7	18,9	42,2	8,0	72,5

Kaynak: Çeşitli Yıl Bütçe Gerekçeleri

Tablo 10’da görüldüğü üzere, kamu harcamaları içerisinde faiz yükünün hızla artması, bir taraftan toplanan vergi gelirlerinin etkin kullanımını engellemiş, diğer taraftan da kamu kesimi borçlanma gereğinin yükselmesine yol açarak, topluma sunulan kamusal mal ve hizmetlerdeki gerilemenin en önemli nedenlerden birini oluşturmuştur.

Tablo: 14
Transfer Türlerine Göre Harcamaların Toplam
Transfer İçindeki Payları (%)

Türler	Sermaye Teşkilî	İktisadi	Mali	Sosyal	Borç faizleri	Diğer Borç Ödeme	Fon Ödem.	Kamulaştırma	Diğerleri	Toplam
1983	32,0	4,9	6,9	12,0	16,9	22,9		3,8	0,7	100
1984	18,4	3,7	8,0	9,0	23,3	33,0		4,0	0,7	100
1985	6,9	4,1	4,0	11,4	27,2	41,9	-	3,6	0,8	100
1986	2,8	4,3	4,6	9,7	38,1	37,3	-	2,4	0,8	100
1987	7,2	5,0	3,9	8,8	38,6	32,8	-	2,6	1,1	100
1988	8,8	5,0	3,5	8,5	47,8	23,9	-	1,5	1,0	100
1989	8,0	3,0	3,6	9,8	50,4	22,9	-	1,0	1,3	100
1990	6,7	4,0	3,9	6,9	55,8	18,9	-	2,1	1,7	100
1991	21,8	5,5	4,4	4,9	45,6	15,1	-	1,2	1,5	100
1992	12,0	2,7	2,7	7,5	51,5	18,8	-	1,3	3,5	100
1993	10,2	3,9	1,6	6,2	51,2	10,3	13,3	0,8	2,5	100
1994	4,8	3,2	1,4	8,3	62,4	7,2	10,2	0,4	2,1	100
1995	5,2	3,3	2,7	12,8	59,1	7,9	6,7	0,3	2,2	100
1996	2,8	4,5	1,9	14,8	61,9	5,2	7,0	0,3	1,6	100
1997	6,5	7,4	2,0	17,7	49,3	6,3	8,4	0,5	1,9	100
1998	1,9	2,7	0,9	16,1	65,5	6,2	4,5	0,4	1,7	100
1999	3,0	2,5	0,9	17,0	61,7	7,3	5,7	0,3	1,6	100
2000*	2,5	4,1	4,7	12,4	67,5	3,2	4,4	0,4	0,9	100

Kaynak: Çeşitli Yıl Bütçe Gerekçeleri

* Başlangıç Ödeneği

Sonuç

Türkiye’de gözlemlenen gelir dağılımındaki çarpıklık şüphesiz ki 1980 ve özellikle 1990’lı yıllarda artmıştır. Bunda, sürekli yaşanagelen enflasyonun, ücretli ve ödeme gücünden yoksun sosyal tabakalara yönelik vergi uygulamalarının, kamusal harcamaların vergi yerine yüksek oranlı faiz borçlanmalarla finanse edilme sürecine girilip bunun süreklilik kazanmasının, 1/3 oranlarına ulaşan bütçe açıklarının, sosyal güvenlik kurumlarının kaynaklarının kurutulmasının, verimli ve yatırım harcamaları yerine verimsiz, politik transfer giderlerinin öncelik kazanmasının, istikrardan ve toplumsal içerikten yoksun devlet bütçelerinin rolü büyüktür. Diğer taraftan, milli gelir dağılımının 1970’li yıllara kıyasla 1980’li yıllarda eşitsizlik daha artmış ve 1990’lı yıllarda kronik bir hal almıştır. Nüfusun en zengin %20’si ile en fakir %20’si arasındaki bu fark, 2000’lere girerken hepten açılmıştır. Böylece Türkiye’de, piyasa ekonomisine yönelik liberal uygulamaların başladığı 1980’li yıllardan itibaren ekonominin küresel hayatla bütünleşme süreci, varlıklılar ile yoksullar arasındaki gelir dağılımı uçurumunu büyütmüş;-1980 sonrası izlenen makro ekonomik poli-

tikalar, büyüme, istihdam ve dış ticaret konularında, inişli çıkışlı da olsa, kısmen başarılı bir performans çizerken, yüksek enflasyon ve gelir dağılımı konusunda başarısız bir görüntü sergilemiştir.

Kamu harcamaları içerisindeki sosyal nitelikli eğitim ve sağlık harcamaları, çoğunlukla yoksul olan toplumsal katmanların aile bütçeleri üzerindeki yükü hafifletmek suretiyle, bu kesimin refah düzeyini şüphesiz artırır. Bu yüzden, Sağlık ve Sosyal Yardım ile Milli Eğitim Bakanlıklarının devlet bütçesindeki nispi önemi büyüktür. Fakat uygulamaya baktığımızda, bu tür harcamaların GSMH içindeki payının sabit seyrettiğini ve hatta azaldığını görüyoruz. Sözgelimi, anılan harcamaların konsolide bütçe içerisindeki payları 1994’de %4.1 iken 1997’de %3,8’e gerilemiştir. Oysa aynı yıllarda ödenen faiz giderleri, söz konusu harcamaların 2 katını aşmaktadır.

Bilindiği gibi, *dolaysız vergiler*, varlıklı kesime mükellefiyet yüklemekte olup, gelir ve servet üzerinden alınırken; *dolaylılar* yalnız harcamaları vergilendirmektedir. Kamu gelirleri içindeki dolaysız vergilerin nispi büyüklüğü, bir bakıma, zengin kesimden orta ve fakir tabakaya doğru yapılan transfer mahiyeti taşır ve gelir dağılımındaki çarpıklığı düzeltici ve fakir ailelerin giderlerini artırıcı bir işlev üstlenir. *Dolaylı* olanlar ise, aksine sözkonusu sosyal katmanların yaşam koşullarını daha da zorlaştırıcı ve çarpık gelir bölüşümünü hızlandırıcı niteliktedirler. Bu ise, sosyal refah harcamalarını artırmak şöyle dursun, büyük kesimlerin tüketimlerinin kısılmasına neden olur.

Mali mevzuatımızın uygulama sonuçlarına bakıldığında, geçmişten günümüze “dolaysız vergiler”le “dolaylı vergiler”in yer değiştirdiğini, 1970’li yıllarda vergi gelirleri içerisinde %60 olan “*dolaysız vergiler*”in payının son yıllarda %38’lere düştüğü görülür. Buna bağımlı olarak “dolaylı”, yâni harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranı %62’lere ulaşmaktadır ki bu, Türkiye gibi istikrarsız ve devamlı kriz süreci yaşayan bir ülkede büyük çelişkidir.

İşte, bir taraftan gelir dağılımını doğrudan etkileyen eğitim ve sağlık harcamalarının nispi azalışı, diğer yandan da verginin mahiyetindeki olumsuz değişim, ister istemez gelir dağılımını yoksul sınıf aleyhine bozmaktadır.

Türkiye’de ekonomik büyümeyi esas alan, mutlak yoksulluğu giderici, göreceli yoksulluğu azaltıcı ve yoksul kesimleri ortalama refah seviyesine

yaklaştıracak ekonomi, maliye ve sosyal politikaların eşzamanlı ve etkin bir biçimde uygulanması zorunluluğunun kaçınılmaz olduğu tartışmasızdır.

Kaynaklar

- ARSLAN, Hakan ve TOPRAK, Oğuz (1997), “Dünyada Neo- Liberal Ekonomi Politikaların Emek Üzerindeki Etkileri ve İşçi Hareketlerinin Tepkileri”, *Türk- İş Yıllığı 97*, Cilt 1, Ankara : Türk-İş Araştırma Merkezi.
- ATAÇ, Beyhan ve ATAÇ, Engin (1993), “Türkiye’de 1964-1991 Döneminde Ekonomik Açından Kamu Harcamaları Bileşiminin Analizi”, 3. *İzmir İktisat Kongresi* (4-7 Haziran, 1992), 2. Cilt, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2000), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisasa Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT Yayını, No: DPT: 2544- ÖİK: 560.
- DPT (2001), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisasa Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT Yayını, No: DPT: 2599- ÖİK: 610.
- KAYA, Yahya Kemal (1974), *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara.
- KAZGAN, Gülten (1991), “Giriş”, *Türk Ekonomisine Sosyal Demokrat Çözümler*, Cilt :1, İstanbul: TÜSES Vakfı.
- KAZGAN, Gülten (1994), *Yeni Ekonomik Düzen’de Türkiye’nin Yeri*, 1. b., İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KAZGAN, Gülten (1999), *Tanzimat’tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, 1. Küreselleşmeden 2. Küreselleşmeye, 1.b., İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KAZGAN, Gülten; ÖNDER, İzzettin ve diğerleri (1992), *Türkiye’de Gelir Bölüşümü*, Ankara: TOBB Yayınları.
- KIRBAŞ, Sadık (1998), “Türk Vergi Sisteminin Sorunları ve Öneriler”, *Prof. Dr Salih şanver’e Armağan*, İstanbul, M.Ü.M.A.H.M. Yayın No:10.
- NEMLİ, Arif (1979), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası*, İstanbul: İ. Ü. İşletme Fakültesi Maliye Ens. Yayınları, 1979.
- NEUMARK, Fritz (1975), *Vergi Politikası*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- OECD (1998), *Revenue Statistics of OECD Member Countries*, Paris.
- OECD, *OECD National Accounts 1990-1997*.

- OYAN, Oğuz (1993), “Türkiye’de Kamu Gelirleri Sisteminde Yapı Değişimi ve Reform Gerekliğini”, 3. İzmir İktisat Kongresi (4-7 Haziran 1992), Cilt: 2, Ankara: DPT Yayınları.
- ÖNDER, İzzettin (1979), “Enflasyon Ortamında Alınabilecek Vergi Önlemlerinden Biri: Surtax”, *Vergi Sorunları Dergisi*, 1979/2.
- ÖNER, Erdoğan (1994), “Vergi - Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi (II)”, *Sabahaddin Zaim’e Armağan, İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1994/ B- C, C, 1 - 4.
- PALAMUT, Mehmet E. (Mayıs - Haziran, 1999), “ Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Vergileme”, *Yeni Türkiye* (Türk Ekonomisi Özel Sayısı - II), Sayı: 28.
- PAMAK, Mehmet (1978), “Enflasyonun Türk Vergi Sistemindeki Bazı Müesseselere Etkisi”, *Vergi Sorunları Dergisi*.
- SAMUELS, W.J and KALSEY, T.W(1991), “Some Fundamental Considerations on the Positive Theory of Income Distribution”, in *Post-Keynesian thought in Perspective*, J.T.J.M. Vander Linden, W.L.M. Adrican-sen (eds), Woolters Noordoff Groningen, 119-138
- SÖNMEZ, Sinan (1978), *Kamu Ekonomisi Teorisi*, Ankara: Teori Yayınları.
- STIGLITZ, Joseph E. (1994), *Kamu Kesimi Ekonomisi*, (Çev: Ömer Faruk Baturel), 2. baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayın No: 395.
- ŞANVER, Salih (1990), “Değerlendirme-Panel”, *Enflasyon Muhasebesi Sempozyumu*, İstanbul: İstanbul Mülkiyeliler Vakfı.
- ŞAYLAN, Gencay (1997), “Küreselleşme ve Siyasal İslam”, *Türk-İş Yıllığı 97*, Cilt 2, Ankara: Türk-İş Araştırma Merkezi.
- ŞENER, Orhan (1998), Türkiye’de Optimal Kaynak Ayrımında Sapmalar (Sosyal Hizmetler Örneği), *Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Mali Kriz*, XII. Türkiye Maliye Sempozyumu (15-17 Mayıs 1997, Antalya), İstanbul: Maliye Araştırma Merkezi yayını.
- ŞENER, Orhan (2001), *Teoride ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, 7. b., İstanbul: Beta Yayınları.
- ŞENYÜZ, Doğan, “Vergi Adaleti Açısından Motorlu Taşıtlar Vergisi Tarifesinin Değerlendirilmesi”, *Bursa Bilanço Dergisi*, Sayı: 17 (Aralık, 2000).
- TANZİ, Vito (September, 1989), “The Impact of Macroeconomic Policies on the Level of Taxation (and the Fiscal Balance) in Developing Countries”, *IMF staff papers*; Vol:36 (3).

- TANZI, Vito; *Public Finance in Developing Countries*, England, Edward Edgar Pub. Ltd., 1991.
- The World Bank (1997), *World Development Indicators*, Washington: The World Bank Press.
- The World Bank (1997), *World Development Reports, 1979-1997*, Washington: The World Bank Press
- TOBB (1992), *Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: TOBB Yayınları.
- TÜSİAD (2001), *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk- Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, İstanbul: TV/289/2000
- UNDP (1999), *Human Development Report 1999*, New York : Oxford University Press.

State Income and Expenditure Policies in Turkey and Their Relation with Income Distribution Disbalances

Assist. Prof. Dr. Mehmet YÜCE

Uludağ University

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Abstract: States are political organisations which are formed by themselves in order to satisfy the social needs. Classical economists do not approve state interference into socio-economic life. Nowadays, in addition to their traditional functions such as justice, security, defence and diplomacy, it is an inevitable fact that states have some roles in social and economic areas. For example, states can be effective in balancing income distribution, stabilisation of public welfare, elimination of regional backwardness etc.

In this paper, policies pertaining to the public income and expenditures for balancing income distribution and for the stabilisation of public welfare in Turkey are examined and made some personal suggestions.

Key Words: Income distribution, income distribution and public income policy, income distribution and public expenditures policy, income distribution in Turkey.

**Связь Диспропорции Распределения Доходов с
Проводимой Политикой Государственных Доходов и
Расходов**

Доц. Д-р Мехмет ЙУДЖЕ

Улудагский Университет

Факультет экономики и управления

Резюме: Государства являются политическими институтами, которые создаются для удовлетворения социальных потребностей. Классические экономисты не одобряют государственное вмешательство в социально-экономическую жизнь. В настоящее время, в дополнение к таким классическим функциям, как правосудие, безопасность, оборона и иностранные дела, государства играют существенную роль в социально-экономической жизни. Например, государства могут проводить эффективную политику в балансировании распределения доходов, укрепления общественного благосостояния, устранения региональной отсталости и т.д.

В этой статье, исследуется политика, имеющая отношение к государственным доходам и расходам, для пропорционального распределения доходов и для укрепления общественного благосостояния в Турции и предоставляются некоторые рекомендации.

Ключевые слова: Распределение доходов, политика распределения доходов и государственных доходов, политика распределения доходов и государственных расходов, распределение доходов в Турции.